

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2016.25.55>

Elżbieta BUCHCIC

Czynniki warunkujące profesjonalizm nauczyciela

Słowa kluczowe: nauczyciel, profesjonalizm, kompetencje, doskonalenie, doksztalcanie, rozwój zawodowy, zmiany w systemie edukacji, interakcje nauczyciel-uczeń, specyfika pracy nauczyciela.

Wprowadzenie

Rozważania na powyższy temat należy rozpocząć od wyjaśnienia kluczowych pojęć mających szczególne znaczenie dla ukazania nauczyciela jako profesjonalisty w XXI wieku. W *Encyklopedii pedagogicznej* pojęcie to posiada następujące wyjaśnienie: nauczyciel (przez termin ten rozumiemy także nauczycielkę), wyrazy pokrewne i bliskoznaczne: wychowawca, wykładowca, profesor, pedagog, dydaktyk, instruktor, lektor. Jest specjalnością zawodową, w której odpowiednio przygotowany specjalista prowadzi pracę dydaktyczno-wychowawczą (nauczając) w instytucjach oświatowo-wychowawczych (w szkołach, przedszkolach, na kursach lub w innych placówkach pozaszkolnych)¹.

Inną definicję podaje Wincenty Okoń, który twierdzi, że określenie to oznacza kogoś, kto uczy innych, przekazując im wiadomości, bądź naucza kogoś, jak ma żyć. Obecnie pierwsze znaczenie uległo pod wpływem nowych tendencji pedagogicznych znacznej ewolucji, przybliżając się coraz bardziej do znaczenia drugiego. Współczesny nauczyciel staje się więc tym, kto kształci, wychowuje, a przede wszystkim rozwija znajdujących się pod jego opieką uczniów (dzieci, młodzież, dorosłych).

Od osoby nauczyciela zależy powodzenie w jego pracy w tym znaczeniu, że jako stale obserwowany przez uczniów, staje się dla nich wzorem lub antywzorem postępowania. Właściwym wzorcem będzie wtedy, gdy nie uważa się za nauczyciela doskonałego, ale stale pracuje nad sobą jako człowiekiem. Jest spe-

---

¹ W. Pomykało, *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa 1997, s. 439.

cialistą i rozumie oraz lubi swoich wychowanków. Respektuje również ich podmiotowość oraz usiłuje dobrze przygotować podopiecznych do życia. W znacznym stopniu powodzenie w jego działaniu zależy od kwalifikacji praktycznych, które sprowadzają się do tego, czy rozumiejąc cele wychowania i kształcenia, potrafi stosować takie metody i środki oraz zapewnić takie warunki, jakie umożliwiają osiągnięcie zamierzonych zmian w wychowankach. Swoim postępowaniem wyzwała w nich wielostronną aktywność: poznawczą, emocjonalną i praktyczną, co sprzyja ich partnerskiej współpracy z nim samym².

Natomiast profesjonalizm, według *Współczesnego słownika języka polskiego*, to uprawianie czegoś w sposób profesjonalny, zawodowy. A profesjonalista to człowiek uprawiający coś jako swoją profesję, zwykle bardzo dobrze. Być profesjonalistą to znaczy być ekspertem, i to nie tylko na bazie wiedzy teoretycznej. Ponieważ nie wystarczy wykazać się dyplomem ukończenia studiów akademickich.

Powszechnie wiadomo, że wejście do tradycyjnych profesji wymaga uzyskania pełnej akceptacji, wyrażonej przez zespół osób składający się z przedstawicieli danej specjalizacji. W przypadku nauczycieli ma to miejsce podczas zdobywania kolejnych stopni awansu zawodowego. Być profesjonalistą – to znaczy dbać o utrzymanie standardów w zakresie wiedzy teoretycznej, jak również praktycznej. Dlatego istnieje konieczność stałego rozwoju, który jest wpisany w obowiązki zawodowe i ma charakter konieczności formalnej, a nie jest wynikiem tylko dobrej woli czy ambicji.

Kompetencje nabyte na studiach oraz na drodze samokształcenia, jak i talent pedagogiczny nie wystarczą, aby określić nauczyciela mianem profesjonalisty. Powinny go jeszcze cechować takie walory, jak: pasja, ciągłe doskonalenie, doskonalenie się, prawidłowe wykorzystywanie swojego potencjału, inicjatywa, poświęcenie, zaangażowanie, entuzjazm, gorliwość, poczucie odpowiedzialności, kreatywność oraz szacunek do ludzi.

1. Nauczyciel a profesjonalizm pedagogiczny

Wiadomo, że nauczyciel stanowi podstawowy składnik systemu oświatowego, na wszystkich jego poziomach, jak również we wszystkich placówkach oświatowych. Również jakość oświaty w znacznym stopniu (a może i decydującym) zależy od osobowości nauczyciela i jego dobrego przygotowania do wykonywania zawodu³. Zmiany dokonujące się w obecnej dobie w zakresie edukacji wymagają od nauczycieli coraz lepszego przygotowania merytorycznego i metodycznego. Współczesne międzynarodowe tendencje w pedagogice oraz

---

² W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 256.

³ R. Pachociński, *Edukacja nauczycieli w krajach Unii Europejskiej*, Warszawa 1994, s. 113.

myśli oświatowej skłaniają do kształcenia bez granic⁴. Od nauczyciela żąda się i wymaga wciąż twórczej pracy, czyli rozwiązania wielu spraw i pokierowania nimi w zależności od konkretnej sytuacji. Dlatego koncepcja edukacji ustawicznej wiąże się nie tylko z ideą ciągłości i systematyczności tego procesu, ale z pełnym i harmonijnym rozwojem, z powszechnością kształcenia, z samokształceniem oraz samowychowaniem.

Profesjonalizm pedagogiczny ma dwa wymiary:

- technologiczny (prakseologiczny), którego źródła inspiracji tkwią w potrzebach edukacyjnych społeczeństwa;
- osobowościowy (psychologiczny) związany z indywidualnością nauczyciela, objawiający się w specyficznych relacjach z uczniem.

W *Słowniku pedagogicznym* zamieszczone jest następujące wyjaśnienie – nauczyciel: osoba odpowiednio przygotowana do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej w instytucjach i placówkach edukacyjnych. Od współczesnego nauczyciela wymaga się, aby sprawował trzy podstawowe funkcje: wychowawczą, dydaktyczną i opiekuńczą, a nie ograniczał się – jak niejednokrotnie w szkole tradycyjnej – do przekazywania uczniom gotowej wiedzy do zapamiętywania oraz sprawdzania, czy i w jakim stopniu zdołali ją opanować.

Wymaga się również, aby nauczyciel był:

- specjalistą w zakresie nauczanego przedmiotu,
- chciał i umiał korzystać w swej pracy ze zdobyczy nowoczesnej techniki i technologii,
- przestrzegał podstawowych zasad moralnych i etycznych,
- stanowił dla uczniów wzór do naśladowania,
- ustawicznie doskonalił swoje kwalifikacje oraz był dla dzieci i młodzieży nie tylko wykładowcą, lecz również animatorem ich różnorodnych poczynań edukacyjno-kulturalnych, doradcą i opiekunem, którego powinna cechować „miłość dusz ludzkich”⁵.

Czesław Banach w definicji tego pojęcia zwraca uwagę na fakt, iż zawód nauczyciela cechuje profesjonalizm. Ponieważ jest to osoba, która uczy innych przez przekazywanie im wiadomości, wprowadza również w świat wartości oraz kształtuje kompetencje i umiejętności, przygotowując jednocześnie do uczenia się przez całe życie. Nauczyciel współczesny to profesjonalista, przygotowany merytorycznie, pedagogicznie, psychologicznie oraz metodycznie. Jest źródłem wiedzy i etycznych wartości oraz doświadczenia społecznego i życiowego w zmieniającym się świecie; wyzwala aktywność uczących się i wspomaga ich rozwój⁶.

⁴ W. Prokopiuk, *Samokształcenie współczesnych nauczycieli. Teoria i praktyka*, Warszawa 1995, s. 66.

⁵ Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009, s. 114.

⁶ Cz. Banach, *Nauczyciel*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3: *n-o*, red. T. Pilch, Warszawa 2004, s. 548.

Wśród licznych skutków reformy społecznej i oświatowej szczególne znaczenie ma przekazanie nauczycielom wielu (może jeszcze zbyt wielu?) obowiązków i kompetencji. W warunkach decentralizacji i dużych swobód programowych – przy braku wcześniejszego przygotowania programów, podręczników, opracowań metodycznych i innych niezbędnych pomocy, a także przygotowania nauczycieli do pracy w przejściowym okresie wprowadzania ciągłych zmian i kolejnych reform – ciężar faktycznego przygotowania i wdrażania przeobrażeń spadł w znacznym stopniu na nauczycieli. To oni mają tworzyć lub wybierać programy autorskie i zabiegać o zapewnienie odpowiednich warunków. Powinni także samodzielnie wybierać metody pracy, przygotować koncepcje metodyczne, tworzyć własne ideologie edukacyjne i realizować je w praktyce.

Nauczyciel zmuszony jest dzisiaj do dużej samodzielności, do radzenia sobie w słabo określonych i wciąż zmieniających się sytuacjach w szkole, w społeczności lokalnej i w systemie oświaty. Jednocześnie ma być twórcą koncepcji pedagogicznych i ich realizatorem. Powinien być również refleksyjnym praktykiem, który potrafi analizować i poprawiać własną pracę. Bardzo często na niego też spada trud zabiegania o materialną kondycję szkoły. Spoczywa na nim wiele innych obowiązków zawodowych i społecznych. I właśnie do sprostania tym wszystkim obowiązkom powinna go dużo lepiej przygotować edukacja nauczycielska, czyli kształcenie, doksztalcanie zawodowe i w miarę potrzeb – rekwalifikacja⁷.

W *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku* podkreślona jest wieloaspektowa działalność nauczyciela jako osoby uczącej innych przez przekazywanie wiadomości (treści), wprowadzającej w świat wartości oraz kształtującej kompetencje i umiejętności, w tym również kompetencje uczenia się przez całe życie. Lista kompetencji, praw i powinności nauczycielskich w pedeutologii i naukach społecznych jest szeroka, ponieważ nauczyciel pozostaje wciąż zaangażowany w zmiany rozwojowe szkoły i edukacji, kultury i życia społecznego.

W funkcjonowaniu i efektywności systemu edukacji nauczyciel spełnia rolę strategiczną. Potwierdzają to raporty edukacyjne i wyniki badań pedagogicznych. F. Mayor w raporcie *Przyszłość świata* (2001) stwierdza, że wiele wyzwań zaciąży na przyszłości edukacji w najbliższych dwudziestu latach. Pierwsze wyzwanie to dyspozycyjność i ustawiczne aktualizowanie kompetencji nauczycieli na wszystkich poziomach.

Dziś jakość edukacji zależy od jakości kadry nauczycielskiej i jej ofiarności. Dlatego nauczyciel jest wartością, celem i narzędziem polityki edukacyjnej. Jego działalność jest skierowana ku kulturze przyszłości i kształtowaniu stosunków międzyludzkich. Powodzenie tego zależy od walorów jego osobowości, kompetencji i motywacji do pracy dydaktyczno-wychowawczej, programów edukacji i warunków w szkole oraz postaw uczniów i rodziców, a także zewnętrznych sytuacji społecznych. Jest on swoistym wzorem i antywzorem postępowania, pod-

⁷ D. Cichy, *Nauczyciel 2000 – plus. Modernizacja kształcenia nauczycieli przyrody, biologii i ochrony środowiska*, Warszawa 2001, s. 16–17.

legającego stałej obserwacji oraz ocenie przez uczniów-wychowanków i inne podmioty edukacji⁸.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że zgodnie z podstawą prawną nauczyciel obowiązany jest:

- rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą,
- wspierać każdego ucznia w jego rozwoju,
- dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego,
- obowiązany jest kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka,
- dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów⁹.

Nowe zadania edukacyjne wyznaczają odmienne style i kompetencje nauczycieli, ponieważ efekty uczenia się, jakość pracy, zależą w dużym stopniu od świadomego swej roli pedagoga, od jego poziomu rozumienia świata i ucznia. W kompozycji obecnej rzeczywistości zajmuje on ważne miejsce, którym jest pogranicze między tym, co powstaje w świecie wielkiej myśli naukowej, filozoficznej, kulturowej, technologicznej, a materią realnego życia w wymiarze społeczno-instytucjonalnym, indywidualnym i osobowym.

Kolejnymi pojęciami, które wymagają wyjaśnienia, są: profesjonalista, profesjonalizm, profesjonalizm nauczyciela. Według R. Bullough profesjonalna praca opiera się na założeniu, że wykonujący ją profesjonalista wykorzystuje swoje szczególne kompetencje i zdolności dokonywania trafnych ocen do realizacji bieżącego zadania. Ponieważ takie kompetencje i osąd są powszechnie szanowane i przypisywane wyłącznie profesjonalistom, cieszą się oni wysokim poziomem niezależności w wykonywaniu swojej pracy. To oni określają normy potrzebne do oceny wykonywanej pracy, decydują, których z tych standardów używa się do oceny kwalifikacji osób pracujących w ich dziedzinie, mają też decydujący głos w wyborze odpowiedniego programu przygotowawczego dla osób wykonujących ich zawód¹⁰.

Z kolei termin profesjonalista w odniesieniu do nauczycieli oznacza tych, którzy specjalizują się w opracowywaniu praktycznych metod działania w celu zaspokojenia potrzeb określonej grupy klientów. Ich sukces zależy od ich umiejętności radzenia sobie z zawiłościami i rozwiązywania praktycznych problemów¹¹.

Paweł Rudnicki zwraca uwagę na fakt, iż ważną grupą kompetencji ludzkich są kompetencje profesjonalne, ułatwiające podejmowanie i realizację oraz sta-

⁸ Cz. Banach, dz. cyt., s. 549.

⁹ http://www.scholaris.edu.pl/cms/index.php/news/show_art?id=1948&cat_id=256 [dostęp: 6.04.2016].

¹⁰ R. Bullough, *Początkujący nauczyciel*, Gdańsk 2009, s. 113.

¹¹ Tamże, s. 112.

wianie zadań zawodowych, a także monitorowanie ich realizacji oraz ewaluację zarówno przebiegu procesów realizacyjnych, jak i ich rezultatów.

Nauczycielskie kluczowe kompetencje profesjonalne:

- są szczególnie ważne dla osiągnięcia celów edukacyjnych przez uprawiającego ten zawód,
- czynią z nauczyciela osobę szczególnie cenną dla pracodawcy,
- odgrywają istotną rolę w instytucjonalnym doszktałaniu i doskonaleniu zawodowym oraz samokształceniu,
- rozbudzają kreatywność i samodzielność nauczyciela¹².

Wydaje się, że profesjonalizm utożsamiany jest przez nauczycieli raczej z perfekcyjnym, odtwórczym rzemiosłem, a nie z szeroko rozumianym rozwojem osobowym i profesjonalną świadomością, warunkującą zdolność do inicjatyw koncepcyjnych i podejmowania trafnych decyzji w unikatowych, nieprzewidywalnych sytuacjach szkolnych, dydaktycznych. Być może, poza innymi uwarunkowaniami, brak im „interfejsu” (narzędzia dostępu), umożliwiającego w pełni swobodne przekształcanie nowego doświadczenia i właściwe oraz twórcze jego spożytkowanie. Rolę takiego uniwersalnego interfejsu pełni wiedza i będący jej funkcją, nośnikiem i kreatorem – język. Jedno i drugie cechuje intelektualistę, a zatem kogoś, kto interesuje się światem społecznym i przyrodniczym, stawia pytania, również pytanie o siebie, poszukuje na nie odpowiedzi, uczestniczy w dialogu, oraz sięga po literaturę. Jeśli zgodzimy się, że każdy profesjonalizm, a więc i tak potrzebne dobre rzemiosło nauczycielskie, jest funkcją szeroko rozumianego rozwoju osobowego, to zgodzimy się również, że akcenty w doskonaleniu zawodowym powinny być rozłożone inaczej niż dotychczas¹³.

2. Profesjonalizm nauczyciela

Czynniki mające wpływ na profesjonalizm nauczyciela:

- tkwiące w nauczycielu (jego docieklivość, chęć doskonalenia się w celu pokonywania trudności, poprawiania jakości swojej pracy i swojej skuteczności działania itp.),
- tkwiące w rzeczywistości zewnętrznej (np. system kształcenia nauczycieli, finanse, przełożony, który wspiera, a nie utrudnia doskonalenie zawodowe itp.)¹⁴.

Pojęciami silnie związanymi z profesjonalizmem grupy zawodowej nauczycieli są kompetencje i kwalifikacje. Nauczyciel, aby stał się efektywnym organizatorem i realizatorem zadań w ramach procesu dydaktyczno-wychowawczego,

¹² P. Rudnicki, *Nauczyciel: misja czy zawód?*, Wrocław 2008, s. 192.

¹³ D. Klus-Stańska, *Dokąd zmierza polska szkoła?*, Warszawa 2008, s. 296.

¹⁴ http://www.google.pl/search?sourceid=navclient&aq=2h&oq=profesjonalizm+n&hl=pl&ie=UTF-8&rlz=1T4GZAZ_pLPL397PL398&q=profesjonalizm+nauczyciela [dostęp: 6.04.2016].

powinien posiadać pewne typy kompetencji, czyli zdolności i gotowości do wykonywania zadań na określonym poziomie.

Jeden z podziałów owych kompetencji zakłada ich trzy podstawowe grupy:

- kompetencje merytoryczne – nauczyciel musi być ekspertem i doradcą przedmiotowym,
- kompetencje dydaktyczno-metodyczne – nauczyciel powinien być doradcą dydaktycznym,
- kompetencje wychowawcze – nauczyciel jest doradcą wychowawczym i życiowym¹⁵.

W. Okoń definiuje kwalifikacje zawodowe jako zakres i jakość przygotowania niezbędnego do wykonywania jakiegoś zawodu. Na kwalifikacje zawodowe składają się następujące czynniki: poziom wykształcenia ogólnego, wiedza zawodowa, umiejętności zawodowe, a zwłaszcza stopień wprawy oraz umiejętność organizowana i usprawnienia pracy, uzdolnienia i zainteresowania¹⁶.

W rozważaniach dotyczących profesjonalizmu w zawodzie nauczyciela zasadne jest uwzględnienie analizy aspektu dotyczącego kompetencji. Istnieje bowiem wiele definicji tego terminu i w zależności od potrzeb akcentowane są poszczególne jego komponenty składowe, między innymi: zdolności, cechy osobowości, wiedza i doświadczenie. Natomiast w definicjach, w których akcentuje się działanie, pojęcie to interpretowane jest jako zdolność i gotowość do wykonywania zadań na określonym poziomie, lub wyuczona umiejętność robienia rzeczy dobrze, rozwinięte sprawności niezbędne do radzenia sobie z problemami. Inna definicja akcentuje przede wszystkim interakcje komunikacyjne, czyli zdolność do zachowań językowych w sytuacjach koniecznych różnego typu, adekwatne do warunków, wymogów oraz oczekiwań uczestników tych sytuacji. Można stwierdzić, że człowiek, który może wykonać jakieś zadanie, posiada odpowiednią sprawność. Gdy to zadanie może wykonać w konkretnych warunkach (czas, liczba czynności, tempo, miejsce, sytuacja itp.) i gdy jest tego świadom, wtedy posiada określoną kompetencję.

Priorytetowe kompetencje nauczyciela to również otwartość na zmianę, czyli akceptacja twórczego rozwoju dziecka, nowości i innowacji, oraz radzenie sobie ze stresem, ale także zdolność i gotowość rozstrzygania napięć i konfliktów w grupie szkolnej. Otwartość na zmianę to również tolerancja. Kompetencje nauczyciela łączy się z poczuciem wartości zawodowych, z poczuciem bycia ekspertem w podejmowaniu decyzji i odpowiedzialności za rozwój ucznia. Kompetentny nauczyciel to taki, który posiada rozległą wiedzę, umiejętności pedagogiczne, jest refleksyjny, rzeczowy, zna się na sprawach wychowania i kształcenia, charakteryzuje się fachowością; nauczyciel musi wiedzieć – umieć – chcieć¹⁷.

¹⁵ S. Popek, A. Winiarz, *Nauczyciel, zawód, powołanie, pasja*, Lublin 2009, s. 158–159.

¹⁶ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1984, s. 155.

¹⁷ <http://www.edujrinn8.republika.pl/KWALIKOMPZAW.htm> [dostęp: 6.04.2016].

Pojęcia kompetencji i kwalifikacji zawodowych nauczycieli są ściśle ze sobą powiązane, uzupełniają się i przenikają wzajemnie, wpływając równocześnie na jego profesjonalizm.

3. Kategorie kompetencji zawodowej nauczyciela

Aspekt profesjonalizmu nauczyciela można rozpatrywać w trzech kategoriach: stosunku do nauczanego przedmiotu, stosunku do ucznia oraz stosunku do samego siebie.

3.1. Stosunek do nauczanego przedmiotu

Jest to kategoria kompetencji zawodowej, zgodnie z którą nauczyciel musi doskonale orientować się w nauczanym przez siebie dziedzynie oraz dobrze umieć swoją wiedzę przekazać. Kompetencje zawodowe są mierzone poziomem umiejętności pedagogicznych i dynamiką rozwojową tych umiejętności. Dydaktycy powinni „porządkować wiedzę uczniów w ich głowach”, czyli zastosować zasadę systematyczności. Ponieważ rytmiczność jest cechą każdego rozsądnego działania, skuteczność sposobu procesu kształcenia zależy od stopnia uporządkowania materiału dydaktycznego, od racjonalnego podzielenia materiału na sensowne fragmenty i kolejnego ich opanowywania w ciągłym nawiązywaniu do całości, od tego, czy podążając do przodu, uczeń opanował dobrze materiał poprzedni, niezbędny do zrozumienia i opanowania nowego, od tego wreszcie, czy nabywaniu wiedzy systematycznie towarzyszy rozwijanie i doskonalenie odpowiednich sprawności i kompetencji praktycznych. Uczucie się przebiega skuteczniej, gdy uporządkowane zbiory elementów i związków między nimi są należycie usystematyzowane – w dostępnych uczniom materiałach i na lekcji zarazem, gdy zapewnia się odpowiednią ich hierarchizację, zarówno w obrębie przedmiotu, jak i między przedmiotami, przez uwzględnienie więzi międzyprzedmiotowych i odpowiedniego transferu wiedzy z przedmiotu do przedmiotu, czego domaga się podporządkowana zasadzie systemowości zasada korelacji.

Wybitny pedagog Ludwig Vives twierdzi, że:

nauczyciele muszą być na tyle uczeni, by móc dobrze kształcić, ale muszą mieć odpowiednią zręczność i biegłość w nauczaniu. Charakter ich niech będzie nieskazitelny. Jeśli mają jakieś przywary, niech starają się je usunąć lub przynajmniej niech pilnie zadbają, aby skryć je przed oczyma słuchaczy-uczników. Niech nauczyciel będzie dobry i kocha naukę, bo będąc przywiązany do swego przedmiotu, chętnie będzie go uczył po to, aby samemu w nim się ćwiczyć¹⁸.

---

¹⁸ <http://konferencja.21.edu.pl/3/tom/1/95.pdf> 27.11 [dostęp: 6.04.2016].

3.2. Stosunek do ucznia

Jest to przede wszystkim kategoria rzetelności. Nauczyciel musi kreować takie relacje z uczniami, które zapewniają skuteczną realizację procesu nauczania. Powinien być wyrozumiały względem wychowanków, ale także potępiać złe zachowanie. Taki, który potrafi z młodzieżą porozmawiać na każdy temat, interesuje się ich problemami. Pedagog powinien być przyjacielem, do którego można się zwrócić z trudnym zadaniem, poprosić o radę, swoją postawą powinien dawać przykład do naśladowania. Dydaktyk-wychowawca musi być odpowiedzialny za swoje postępowanie, poprzez kulturalne zachowanie wyrażać szacunek wobec innych. Dostrzegać niepowtarzalność każdego wychowanka, umiejętnie odszukiwać to, co w nim jest najcenniejsze, odkrywać zalety dobrych skłonności, talentów i zadbać o ich rozwój. Konieczne jest, aby nauczył się krytycyzmu i odpowiedniego wartościowania. Jest to szczególnie ważne obecnie, gdy nasilają się zjawiska patologiczne wśród dzieci i młodzieży. Prasa, radio, telewizja prześcigają się w ukazywaniu zachowań negatywnych, sprzyja to podatności młodych ludzi na powielanie złych wzorców zachowań. Podkreślał to ojciec święty Jan Paweł II:

Nauczyciel musi przeciwstawiać się eksponowaniu zła, a nauczać ludzi młodych umiejętności widzenia dobra, piękna, prawdy. Wychowawca winien być przewodnikiem ułatwiającym wybór drogi życiowej uczniów. Nauczyciel ucząc wychowanków, że należy być dobrym, wrażliwym, sprawiedliwym człowiekiem, sam musi sprawiedliwie oceniać uczniów i siebie¹⁹.

Uczniowie cenią nauczycieli, których cechuje odwaga osobista i którzy potrafią przyznać się do pomyłek i nie boją się ujawnić, że czegoś nie wiedzą. Ogromnie ważną rzeczą w relacji z uczniami jest klimat, jaki panuje. W atmosferze dobroci i radości człowiek, który jest wrażliwy na wartości, spontanicznie się otwiera, skutecznie te wartości przyjmuje. Szczególnie jest to ważne w stosunku do małych dzieci, a także dojrzewającej młodzieży. Gdy nauczyciel podchodzi do nich z uśmiechem, serdecznie, ciepło, to łatwiej osiąga efekty przekazu naukowego czy wychowawczego. Przecież szybciej akceptujemy człowieka, który okazuje nam życzliwość, łatwiej przed nim otwieramy umysł i serce, z takim człowiekiem częściej współpracujemy²⁰.

3.3. Stosunek do siebie samego

Jest to przede wszystkim kategoria samoświadomości. Nauczyciel musi znać swoje zobowiązania wpływające ze stosunku do nauczania przedmiotu i w odniesieniu do ucznia oraz własne ograniczenia. Te jednak powinien umieć przezwyciężyć, bo samoświadomość zobowiązuje go także do samodoskonalenia.

¹⁹ Homilia wygłoszona przez Jana Pawła II podczas Mszy św. 14 czerwca 1999 r. Łowicz <http://www.diecezja.lowicz.pl/serwis/index.php?id=654> [dostęp: 6.04.2016].

²⁰ <http://konferencja.21.edu.pl/3/tom/1/95.pdf> 27.11 [dostęp: 6.04.2016].

Zawód pedagoga wymaga nie tylko sumiennego wykształcenia i gruntownej wiedzy, ale także odpowiedniego wychowania.

Egzystencja człowieka jest ciągłym procesem rozwoju. Kształcenie, doskonalenie zawodowe daje szansę na nieustanny rozwój osobowy nauczyciela. I. Adamek i E. Żmijewska zwracają uwagę na fakt, że potrzebą i wartością współczesnego nauczyciela jest kreatywność i twórczość. Przygotowanie do tego zawodu powinno uwzględniać elastyczność myślenia i zdolność przystosowania się do różnych sytuacji, jakie niesie ze sobą ten zawód. Kreatywność to trwała zdolność do generowania nowych i wartościowych pomysłów, innowacyjność to zdolność wprowadzania tych pomysłów w życie, a to składa się na postawę twórczą²¹.

W książce *Dyskusja o nauczycielu* R. Parzęcki zwraca uwagę na ogromną rolę doskonalenia i doksztalcenia, które mają wpływ na dochodzenie do profesjonalizmu w tym zawodzie. Autor twierdzi, że kształcenie i doskonalenie nauczycieli powinno mieć w większym stopniu charakter innowacyjny, perspektywiczny i praktyczny oraz zwracający uwagę na inne, poza programami edukacji nauczycielskiej, czynniki odtwórcze.

Edukacja nauczycielska powinna obejmować więc harmonijnie aktywność poznawczą, emocjonalną i praktyczną, ponieważ nauczycielom ze wszystkich szczebli edukacji potrzebna jest wyobraźnia i kształcenie się, problemowe i refleksyjne, nieustające, perspektywiczne i multimedialne²². Natomiast T. Lewowicki i B. Siemieniecki uważają, że dynamika zmian we współczesnym świecie nie pozwala poprzestać na wiadomościach zdobytych w szkole. Wymusza potrzebę ciągłego doskonalenia się, a co za tym idzie – samokształcenia. Poza tym jest podana w bardzo atrakcyjnej, multimedialnej postaci²³.

Dlatego kompetencje, profesjonalizm i oddanie, których wymaga się od nauczycieli, nakładają na nich ogromną odpowiedzialność. Oczekuje się bowiem od nich sprostania wielu problemom. Na początku XXI wieku pytanie o kompetencje, w które powinna być wyposażona osoba profesjonalnie trudniąca się edukacją dzieci i młodzieży w szkole, jest bardzo istotne. Poziom profesjonalizmu nauczycieli wyraża się w ich kompetentnym działaniu pedagogicznym. Uogólniając, można stwierdzić, że kompetencje profesjonalne stanowią zbiór wiedzy, umiejętności, dyspozycji oraz postaw i wartości niezbędnych do skutecznej realizacji zadań i nauczyciel zdobywa je w procesie rozwoju zawodowego.

---

²¹ I. Adamek, E. Żmijewska, *Nauczyciel w systemie edukacyjnym, terażniejszość i przyszłość*, Kraków 2009, s. 32.

²² R. Parzęcki, *Dyskusja o nauczycielu*, Włocławek 2003, s. 25.

²³ T. Lewowicki, B. Siemieniecki, *Rola i miejsce technologii informacyjnej w okresie reform edukacyjnych w Polsce*, Toruń 2002, s. 206.

Podsumowanie

Reasumując, profesjonalizm jest bardzo szeroko rozumianym pojęciem i posiada wiele aspektów. Zobowiązuje do ciągłej pracy nad sobą i jest przyczyną samorealizacji przez podnoszenie kompetencji zawodowych. Warto pamiętać, że profesjonalizm w pracy może osiągnąć tylko nauczyciel zauważający swoje braki, ciągle pracujący nad jej efektywnością i własną osobowością.

Profesjonalizm zawodowy i refleksyjność nauczyciela w bardzo dużym stopniu zależą od jego przygotowania, koncepcji kształcenia zarówno przedmiotowego, jak i zawodowego. Profesjonalizm wiąże się między innymi ze sposobem kształcenia, jego jakością, która w sposób istotny wpływa na jakość działań zawodowych nauczyciela. Zawsze trzeba pamiętać słowa Adolfa Diesterwerga „Szkoła jest tyle warta, ile wart jest nauczyciel”²⁴.

Podsumowując, należy zwrócić uwagę na fakt, iż współcześnie zawód nauczyciela wymaga nieustannego samokształcenia, doskonalenia w celu osiągnięcia coraz lepszych kwalifikacji i kompetencji zawodowych, a przez to profesjonalizmu. Rola nauczyciela w XXI wieku nie może ograniczać się do przekazywania wiedzy i sprawdzania jej przyswojenia przez uczniów. Wychowawca jako profesjonalista powinien nie tylko posiadać wiedzę merytoryczną, metodyczną, psychologiczną i pedagogiczną, lecz także odpowiednie umiejętności jej prezentowania. Przez określenie „profesjonalny nauczyciel” należy rozumieć osobę, która „nie popada w rutynę pracy w szkole”, a wręcz przeciwnie – mimo zmian zachodzących w placówkach edukacyjnych potrafi zainteresować nauczonym przedmiotem. Profesjonalista nie powinien ograniczać się do wybranych metod i technik nauczania, lecz – poszerzając własną wiedzę poprzez kursy, samokształcenie i doskonalenie – uatrakcyjnić prowadzone zajęcia.

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że profesjonalny nauczyciel musi także poszerzać wiedzę i umiejętności z zakresu innowacji technicznych i technologicznych, aby nie stwarzało mu problemu wykorzystanie środków dydaktycznych multimedialnych w czasie trwania zajęć. Lekcje prowadzone przez profesjonalistę nie powinny ograniczać się tylko do terenu szkoły. Dydaktyk dąży bowiem do podniesienia efektywności i atrakcyjności prezentowanych treści. Profesjonalizm przejawia się także w ogólnym zachowaniu nauczyciela oraz umiejętności rozwiązywania problemów pojawiających się w toku pracy w szkole.

Nauczyciel jako wychowawca ma duży wpływ na rozwój emocjonalny i zachowanie dzieci i młodzieży, jedna z jego funkcji dotyczy bowiem wychowania uczniów. Aby stać się profesjonalistą, nauczyciel powinien „uciekać” od tradycyjnego przekazywania teoretycznej wiedzy, ciągle podnosząc własne kompetencje i kwalifikacje zawodowe. Tak więc nieustanny rozwój jest zapisany w zawód nauczyciela, w celu osiągnięcia profesjonalizmu.

²⁴ <http://www publikacje.edu.pl/publikacje.php?nr=4022> [dostęp: 4.04.2016].

Bibliografia

- Adamek I., Żmijewska E., *Nauczyciel w systemie edukacyjnym, terażniejszość i przyszłość*, Kraków 2009.
- Banach Cz., *Nauczyciel*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3: n-o, red. T. Pilch, Warszawa 2004.
- Bullough R., *Początkujący nauczyciel*, Gdańsk 2009.
- Cichy D., *Nauczyciel 2000 – plus. Modernizacja kształcenia nauczycieli przyrody, biologii i ochrony środowiska*, Warszawa 2001.
- Klus-Stańska D., *Dokąd zmierza polska szkoła?*, Warszawa 2008.
- Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009.
- Lewowicki T., Siemieniecki B., *Rola i miejsce technologii informacyjnej w okresie reform edukacyjnych w Polsce*, Toruń 2002.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001.
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1984.
- Pachociński R., *Edukacja nauczycieli w krajach Unii Europejskiej*, Warszawa 1994.
- Parzęcki R., *Dyskusja o nauczycielu*, Włocławek 2003.
- Pomykało W., *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa 1997.
- Popek S., Winiarz A., *Nauczyciel, zawód, powołanie, pasja*, Lublin 2009.
- Prokopiuk W., *Samokształcenie współczesnych nauczycieli. Teoria i praktyka*, Warszawa 1995.
- Rudnicki P., *Nauczyciel: misja czy zawód?*, Wrocław 2008.
- http://www.scholaris.edu.pl/cms/index.php/news/show_art?id=1948&cat_id=256
- <http://www.publikacje.edu.pl/publikacje.php?nr=402204>
- http://www.google.pl/search?sourceid=navclient&aq=2h&oq=profesjonalizm+n&hl=pl&ie=UTF-8&rlz=1T4GZAZ_plPL397PL398&q=profesjonalizm+nauczyciela
- <http://www.edujrinne8.republika.pl/KWALIKOMPZAW.htm>
- <http://konferencja.21.edu.pl/3/tom/1/95.pdf> 27.11
- <http://www.diecezja.lowicz.pl/serwis/index.php?id=654>

The factors that impact professionalism of a teacher

Summary

The requirements referring to the effects of the didactic and educational work have been constantly increasing, and contents, methods as well as, the organization of education have been constantly changing. The characteristic of this profession is also the fast pace of de-actualization of knowledge acquired during the university years. Therefore, it is paid a lot of attention to both education and development of teachers. The necessity of the constant education is in this profession the basic obligation. It is associated with many tasks, which the teacher should realized. S/he is not only to support the process of young generation's development, but also to be the leader in the range of many scientific disciplines and value systems. From the teacher, nowadays, it is required to deal with the changes, which have been still going on in the field of aims, contents, methods, and organization of education and upbringing. It is possible only thanks to the use of the organized forms of professional development and constant self development.

Keywords: teacher, professionalism, competencies, cultivation, training, professional development, changes in education system, teacher-student interaction, teacher's work specifications.